

Boskapsvaktande hundar i Sverige

**Viltskadecenters rekommendationer
för fortsatt användning**

Versioner av Boskapsvaktande hundar i Sverige, rekommendationer för framtida användning.

Version	Utgivningsdatum	Författare
1.0.	2011-05-26	Linn Svensson, Jens Karlsson, Tobias Gustavsson

Detta är en rapport skriven till Naturvårdsverket.

Denna rapport kan beställas från Viltskadecenter, Grimsö forskningsstation, 730 91 Ridderhyttan, tel. 0581-920 70. Den kan även laddas ned som pdf-dokument från Viltskadecenters webbplats: www.viltskadecenter.se

Omslagsbild: Boskapsvaktande hundar i Sverige

Foto: Viltskadecenter

ISBN: 978-91-86331-20-7

Innehåll

Innehåll	3
Sammanfattning	4
1. Inledning	5
Uppdrag och rapporter	5
Bakgrund	5
Boskapsvaktande hund som förebyggande åtgärd.....	6
2. Viltskadecenters rekommendationer	7
1. Definition av "boskapsvaktande hund"	8
2. Användare	8
3. Dispenser	9
4. Villkor för användning.....	10
5. Riktlinjer och kriterier för problemlösning	10
6. Prioritering av bidrag till boskapsvaktande hundar	11
7. Uppföljning av metoden	12
8. Hundars mentalitet och avel i Sverige.....	12
9. Framtida forskning och utveckling.....	14
10. Information och utbildning till tamdjursägare och nyblivna boskapshundägare	14
11. Information till myndigheter och allmänhet	15
12. Instans för tilldelning av dispenser	15
13. Koordinering av användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige- Problemlösning, rådgivning, information och uppföljning.....	16
Övriga rekommendationer.....	17
4. Metoder och bakgrundsdata	19
Hundarna.....	20
Hundar som skydd mot rovdjursangrepp	20
Brukarnas oro för angrepp från rovdjur	21
Arbetsinsats och driftskostnad för hundarna.....	21
Brukarnas synpunkter på metoden	22
Klagomål på hundarna	23
Skador orsakade av hundarna	23
Konflikter	24
5. Referenser	26
6. Bilagor	27
Bilaga 1. Villkor för användning av boskapsvaktande hundar	27
Bilaga 2. Förslag till handlingsordning och riktlinjer för problemlösning	28
<i>Förslag till riktlinjer för problemlösning i olika situationer</i>	<i>28</i>
Bilaga 3. Arbetande boskapsvaktande hundar i Sverige 2002-2010, tabell	32

Sammanfattning

Viltskadecenter rekommenderar en fortsatt användning av boskapsvaktande hundar som en skadeförebyggande åtgärd mot rovdjursskador på tamdjur. Användningen bör dock vara reglerad och baserad på enkla riktlinjer, vilka syftar till att endast *fungerande* hundar ska finnas ute bland tamdjur som ska skyddas från rovdjur. Hundar som inte klarar de uppställda kraven ska inte längre få arbeta som boskapsvaktande hundar. Användningen av boskapsvaktande hundar som under betessäsongen vistas bland tamdjur i hägn eller på fritt bete kräver undantag från *Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150)*.

Viltskadecenter föreslår att möjligheten att använda boskapsvaktande hund fortsatt sker via dispenser som delas ut per hundindivid. Om en hund inte fungerar eller om användningen av hunden missbrukas kan dispensen för hunden dras in. Problem som uppstår bör hanteras med hjälp av uppställda riktlinjer och kriterier för problemlösning, i denna rapport ger Viltskadecenter förslag på sådana riktlinjer och kriterier. Användningen av boskapsvaktande hundar bör regleras under ytterligare fem år. Därefter bör verksamheten utvärderas igen och vid behov justeras ytterligare.

Användningen av boskapsvaktande hundar bör koncentreras till

- besättningar i områden med hög risk för rovdjursangrepp.
- besättningar i vilka det inte går att använda rovdjursavvisande stängsel som ett första alternativ mot rovdjursangrepp.
- besättningar som har haft upprepade angrepp av rovdjur.

De senaste årens användning av boskapsvaktande hundar i Sverige har visat att det finns möjligheter att använda sådana hundar tillsammans med djur på fritt skogs- eller fjällbete (så kallat "fäbodbete"). Ett sådant brukningsförfarande ställer dock höga krav på både ägare och hundar. Om metoden ska användas till djur på fäbodbete krävs det att den noga anpassas till brukningsförhållandena i varje enskild besättning.

Samtliga myndigheter som kommer i kontakt med boskapsvaktande hundar behöver ha god kännedom om såväl hundarna som deras funktion och vilka förutsättningar metoden kräver för att fungera. Även användare av metoden behöver fortlöpande tillgång till information om hur en sådan hund lämpligast tränas och formas. Viltskadecenters rekommendationer grundar sig på samlade erfarenheter från personal på Viltskadecenter, tamdjursägare med boskapsvaktande hundar i Sverige under åtta år samt erfarenheter från andra länder.

1. Inledning

Uppdrag och rapporter

På uppdrag av Naturvårdsverket har Viltskadecenter mellan 2002 och 2010 delat ut dispenser till brukare i Sverige som vill använda boskapsvaktande hundar för att skydda sina tamdjur från rovdjursangrepp. Viltskadecenter uppdrogs även att under denna period utvärdera hur verksamheten fungerar under svenska förhållanden, varför möjligheten att dela ut dispenser begränsades till 2010. I föreliggande rapport lämnar Viltskadecenter rekommendationer för en fortsatt användning av boskapsvaktande hundar i Sverige samt redovisar delar av den information som samlats in under perioden 2002-2010. En utförligare rapport med en detaljerad genomgång av brukarnas erfarenheter och mer detaljerade rekommendationer *till användare* av boskapsvaktande hundar kommer att sammanställas 2011-2012.

Bakgrund

Varje år sker angrepp av stora rovdjur på tamdjur i Sverige. Under 2009 dokumenterades 142 angrepp av stora rovdjur på tamdjur, orsakade av varg, lodjur, björn och kungsörn. Den vanligaste och mest effektiva metoden i Sverige för att permanent skydda tamdjur från rovdjur är att sätta upp rovdjursavvisande stängsel. Andra åtgärder, som dock används i begränsad omfattning, är olika former av skyddsjakt, nattintag och ökad tillsyn. Förutom de permanenta åtgärderna finns flera akuta åtgärder som kan användas under kortare perioder (4-6 veckor), i direkt anslutning till angrepp för att förhindra flera angrepp från att ske i samma besättning.

Boskapsvaktande hundar används som en skadeförebyggande åtgärd mot angrepp av rovdjur på tamdjur i många länder i Europa liksom i Nordamerika. Flera länder i Europa har lång tradition av metoden och många har även egna hundraser som traditionellt avlats fram för just detta ändamål. Metoden används framförallt i driftsformer med fritt gående tamdjur, som även vaktas av en eller flera herdar. Viltskadecenter fick i början av 2000-talet flera förfrågningar om huruvida metoden kunde användas även i Sverige. Naturvårdsverket gav då Viltskadecenter i uppdrag att dela ut dispenser för hundar som skulle arbeta med att vakta tamdjur.

Användningen har hittills inte varit reglerad mer än genom dessa dispenser samt genom redan befintliga lagar och regler som allmänt rör hundar och hundhållning i Sverige. Viltskadecenter har delat ut dispens till hundar vars ägare haft ambitionen att endast använda hunden till boskapsvakt. Detta innebär att hunden, framförallt under betessäsongen, ska tillbringa all sin tid tillsammans med djuren den ska vakta. Hunden ska dessutom vara av en ras som traditionellt har använts som boskapsvaktande i något land. Dispenser har inte delats ut till

”gårdshundar”, det vill säga då brukaren haft ambitionen att hunden ska dela sin tid mellan gårdsplanen/familjen och tamdjuren. Viltskadecenter har gjort bedömningen att en sådan hundhållning rimligen inte kan fungera som en lika effektiv skadeförebyggande åtgärd, då den inte alltid finns på plats för att skydda tamdjuren.

Boskapsvaktande hund som förebyggande åtgärd

Boskapsvaktande hundar är en permanent skadeförebyggande åtgärd mot stora rovdjur.

Hundarna kan användas på flera olika sätt:

- 1) Tillsammans med herdar som vaktar tamdjur på fritt (fäbod-) bete.
- 2) Med tamdjur i hägn, utan herde.
- 3) Med tamdjur på fäbodbete, utan herde.

I Sverige har metoden under de senaste åren använts enligt punkterna 2 och 3. Metoden med boskapsvaktande hund bygger på principen att hunden redan från tidig ålder (ca 8 v) tillbringar sin tid med, präglas på och socialiseras med det tamdjurslag som den senare ska vakta mot angrepp av rovdjur. Som en följd av präglingen kommer hunden att se djuren som sina flockmedlemmar och kommer därför även att försvara dem (Coppinger et al 1988) om det blir nödvändigt. Då hunden ser tamdjuren som sin flock följer den också tamdjuren under deras vandring efter bete.

Den boskapsvaktande hundens skadeförebyggande effekt bygger inte i första hand på faktiska konfrontationer med rovdjur, utan snarare på hundens närvaro i hagen tillsammans med djuren. Hunden rör sig i hagen, den markerar sitt revir, den skäller och varnar om rovdjur eller annat den inte känner igen närmar sig flokken. Som sista åtgärd bör den om möjligt försöka förhindra angrepp på tamdjuren genom att försöka jaga bort det angripande rovdjuret.

Boskapsvaktande hundar kan inte alltid avvärja angrepp, men i förekommande fall kan de eventuellt begränsa skadornas omfattning. För att metoden ska vara så effektiv som möjligt är det av vikt att hunden tillbringar det mesta av sin tid bland djuren och nära djuren (Coppinger et al 1983). Således är det mycket viktigt att hunden redan i tidig ålder socialiseras med tamdjuren så att den trivs bland dem och frivilligt stannar hos dem även i vuxen ålder. Det är dock vanligt att hundar som arbetar inom hägn inte bara vaktar flokken, utan hela hägnets yta. I vissa stora hägn är det inte möjligt för hunden att ha uppsikt över hela ytan, varför hundens fokus bör vara att ha uppsikt över djuren.

2. Viltskadecenters rekommendationer

I följande kapitel redovisas Viltskadecenters rekommendationer beträffande den fortsatta användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige i 13 punkter. Rekommendationerna baseras på erfarenheter från de senaste årens användning av boskapsvaktande hundar i Sverige och utomlands.

Viltskadecenter föreslår en fortsatt användning av metoden i Sverige under de närmaste fem åren. Användningen bör dock vara reglerad genom enkla kriterier och riktlinjer, vilka ska säkerställa att endast fungerande hundar fortsätter att arbeta och icke fungerande hundar plockas bort. Efter de fem åren bör användningen utvärderas igen och kriterierna revideras efter behov.

Användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige de senaste åren har visat att metoden är tillämpbar även under svenska brukarförhållanden, även för brukare utan tidigare erfarenhet av hundar. Det är dock viktigt att det finns lättillgänglig vägledning för brukarna att tillgå. Genom att inhämta kunskap och planera för det praktiska handhavandet av hunden och djuren *innan* man skaffar en hund, skapar man bättre förutsättningar för att hunden ska komma att fungera.

Erfarenheterna inom fåbodbruket visar att förfarandet med hunden både kan och bör förbättras och noga anpassas till de särskilda förhållanden som råder på varje enskild fåbod som vill använda metoden. Att använda en hund till djur på fritt bete ställer höga krav på både ägare och hund och kräver noggrann planering. Effektiviteten i form av reducerade skador i tamdjursbesättningar har inte varit möjlig att utvärdera på grund av för lite data (läs mer under metoder och data). Erfarenheter från andra länder visar dock att hundar under rätt förutsättningar kan reducera förlusterna av tamdjur till stora rovdjur.

De senaste årens erfarenheter i Sverige har även visat att det kan uppstå negativa sidoeffekter med hundarna. Problem med vissa hundar och farhågor bland grannar och andra berörda förordar därför en reglerad användning av metoden. Boskapsvaktande hundar bör framförallt användas i besättningar där de verkligen kan fylla en funktion som en skadeförebyggande åtgärd. En annan viktig faktor är att ambitionen hos de tamdjursägare som vill använda hundar är att hundarna ska ha en positiv och sund inställning till människor.

1. Definition av "boskapsvaktande hund"

- För att metoden ska fungera så effektivt som möjligt bör *boskapsvaktande hundar* inte användas till något annat än att vakta tamdjur.

Viltskadecenter rekommenderar att dispenser endast delas ut till hundar som ska tillbringa hela betessäsongen med tamdjur på bete. *Gårdshundar*, som delar sin till mellan djuren och gårdsplanen, är inte en boskapsvaktande hundar och bör inte medges dispens. Vintertid kan emellertid även en boskapsvaktande hund periodvis tillbringa tid borta från djuren utan att bandet till tamdjuren bryts. Det kräver dock att det sociala bandet till djuren är starkt.

2. Användare

Användningen av boskapsvaktande hundar bör begränsas till områden eller besättningar som har problem med angrepp av stora rovdjur eller till områden där risken för angrepp är större. Viltskadecenter förslår följande användningsområden (beräkningsmodell för djurenheter enligt SAM-ansökan):

- Fäbodbrukare med tamdjur på fritt skogsbete. Minst 5 djurenheter under betessäsongen.
- Besättningar där väl fungerande rovdjursavvisande stängsel inte kan användas på grund av t ex långa sträckor med naturliga avgränsningar i form av vatten. Minst 5 djurenheter i hägnen. I områden med fast förekomst av björn, varg eller lodjur.
- Stora besättningar i stora inhägnader där stängslen kan vara svåra att underhålla. Minst 50 djurenheter under sommaren i områden med fast förekomst av varg björn eller lodjur.
- Besättningar med upprepade angrepp av stora rovdjur (rovdjursangrepp under minst två år under en femårsperiod) oavsett stängsel. Minst 5 djurenheter.

Djurägare som använder hund till fritt gående tamdjur i vargrevir bör alltid sträva efter att ha två hundar som arbetar tillsammans.

Boskapsvaktande hundar bör *inte* användas i små besättningar (färre än 5 djurenheter). Hundarna är i besättningen för att arbeta och de behöver dels tillräckligt stora ytor att röra sig på, dels tillräckligt många djur att arbeta med. En liten besättning eller en alltför begränsad yta ökar risken för att hundarna ska sysselsätta sig med annat.

Utöver de kategorier som listats ovan bör även de brukare som under utvärderingsperioden har använt sig av boskapsvaktande hundar få möjlighet att fortsätta med det, så länge hunden arbetar aktivt och under förutsättning att hunden fungerar.

3. Dispenser

- Användningen av boskapsvaktande hundar bör baseras på ett fortsatt dispensförfarande, där individuella dispenser delas ut för varje enskild hund.
- En dispens ska dras tillbaka om en hund inte fungerar.

Dispens bör ges till de kategorier av användare som listas under rubriken ”Användare”. En förutsättning för att dispensen ska vara giltig är att brukaren återrapporterar enligt överenskommelse (se rubriken ”Villkor för användning”).

Ett dispensförfarande medför att användningen av hundar lättare kan regleras under ytterligare några år till dess att vi har tillräckligt med erfarenhet för att kunna sätta upp mer långsiktiga regler. Dispenser ska dras tillbaka om det uppstår problem som inte går att åtgärda med en för brukaren rimlig arbetsinsats eller om hunden av andra skäl inte längre arbetar. Dispenser i kombination med tydliga kriterier för användning medför i förlängningen att endast fungerande hundar blir kvar som arbetande hundar.

För att en hund ska kunna vistas bland tamdjur i hägn eller på fäbodbete i skogen, krävs dels att hunden får arbeta utan uppsikt av ägaren (daglig tillsyn krävs dock alltid), dels att hunden har möjlighet att röra sig tillsammans med tamdjuren under hela året. En fortsatt användning av boskapsvaktande hundar i Sverige kräver därför endera fortsatt dispens från Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150) eller att användningen skrivs in i Naturvårdsverkets föreskrifter.

4. Villkor för användning

De tamdjursägare som ansöker om dispens för att kunna använda boskapsvaktande hundar bör få ta del av några enkla villkor för hundhållningen och därefter försäkra att de har läst och accepterar dessa samt riktlinjerna för problemlösning (se nedan).

Förslag till villkor för användning av boskapsvaktande hundar

- Trots dispens och eventuellt bidrag från Länsstyrelsen till inköp av hunden är det hundägaren som har det fulla ansvaret för hunden. Det är även hundägaren som är ersättningsskyldig för skador som hunden eventuellt orsakar.
- Hunden ska användas som en boskapsvaktande hund, vilket innebär att den ska tillbringa sin tid tillsammans med djuren den ska vakta. Vintertid kan hunden periodvis vara borta från djuren om situationen så kräver.
- Varje hund får en individuell dispens.
- Erhållen dispens förpliktigar till en enkel återrapportering en gång/år från brukaren till dispensgivande instans eller annan instans enligt överenskommelse.
- Dispensen fortlöper automatiskt under förutsättning att återrapportering sker enligt överenskommelse. Dispensen förnyas *inte* om återrapportering enligt överenskommelse *inte* sker.
- Dispensen kan dras in om problem inte åtgärdas – se riktlinjer för problemlösning.
- Hundägaren måste vidta åtgärder för att lösa eventuella problem med hundhållningen som medför oacceptabla olägenheter för omgivningen.
- Hundens mentala status kommer att testas och resultatet kommer att vara offentligt.
- Hundägaren ska ha läst och accepterat dessa villkor samt riktlinjerna för problemlösning (bilaga 2).

5. Riktlinjer och kriterier för problemlösning

- Riktlinjer för hur problem ska hanteras och lösas måste upprättas för att främja en tydlig och strukturerad användning.
- Riktlinjer för när dispenser dras in bör upprättas.

Erfarenheter från de senaste åren visar att det finns ett behov av riktlinjer för vad som gäller i olika problemsituationer. Riktlinjerna ska dels verka för att problem som uppstår åtgärdas så snabbt som möjligt, dels för att säkerställa att det endast är fungerande hundar som finns ute i arbete. Riktlinjer gör det också lättare för hundägaren och andra i omgivningen att veta vad

som gäller i olika situationer. Viltskadecenters förslag på riktlinjer för problemlösning i olika situationer redovisas i bilaga 2.

Vid problem eller klagomål är det viktigt att dokumentera problemets art och omfattning på ett metodiskt sätt. Ett sätt att göra detta på är att förse hundar med GPS-halsband som registrerar hur hundarna rör sig i terrängen och i förhållande till tamdjuren, hägnet, grannar eller andra aktuella objekt. Resultatet från dokumentationen bör ligga till grund för beslut om en dispens ska dras in eller inte för en särskild hund. I en problemsituation bör hundägaren även kunna erbjudas rådgivning gällande träning av hunden. Sådan rådgivning kan erbjudas av Viltskadecenter (mer information under punkt 13).

Om problem uppstår och/eller om klagomål framförs på arbetande hund bör följande handlingsordning tillämpas:

1. Kommunikation med hundägaren (i de fall det är någon annan som anmält problemet).
2. Bedömning av problemets karaktär (se vidare under förslag till riktlinjer i bilaga 2).
3. Beslut om dispensen ska dras in helt eller tillfälligt (beroende på problem).
4. Dokumentation av problemets omfattning (t ex GPS -halsband på hund).
5. Åtgärdande av problemet (om det bedöms möjligt).
6. Beslut om fortsatt dispens eller permanent indragen dispens.
7. Information till berörda myndigheter.

6. Prioritering av bidrag till boskapsvaktande hundar

Elstängsel bör alltid vara den åtgärd som i första hand används för att förebygga rovdjursangrepp på tamdjur. Bidrag till boskapsvaktande hundar bör medges med beaktande av hur stor risken för angrepp på den aktuella besättningen är och vilka andra skadeförebyggande åtgärder som kan vidtas.

Under utvärderingsperioden har bidrag medgivits främst till inköp av hundar. Viltskadecenter rekommenderar att länsstyrelserna fortsätter lämna bidrag för inköp av boskapsvaktande hundar i sådana besättningar där de kan ha en funktion. Bidraget bör följa de generella priserna för hundar av motsvarande storlek och rasgrupp. Bidraget bör kunna omfatta kostnaden för kastrering av den boskapsvaktande hunden om detta blir aktuellt. Bidrag till hundar som ska vakta tamdjur på fritt skogsbete bör även kunna omfatta GPS-sändare till hunden samt till minst ett tamdjur under förutsättning att Viltskadecenter och länsstyrelsen får tillgång till data om var djuren och hunden befinner sig.

Förslag till prioritering av bidrag till boskapsvaktande hund

1. Fäbodbrukare med får/getter på fritt skogs- eller fjällbete, vilka blivit utsatta för dokumenterade angrepp eller störningar av stora rovdjur.
2. Fäbodbrukare med får/getter på fritt skogs- eller fjällbete, som inte haft angrepp.
3. Fäbodbrukare med nöt på fritt skogs- eller fjällbete, vilka blivit utsatta för dokumenterade angrepp eller störningar av stora rovdjur.
4. Fäbodbrukare med nöt på fritt skogs- eller fjällbete, som inte haft angrepp.
5. Hägnade besättningar med får/getter, där rovdjursavvisande stängsel inte kan användas av olika anledningar.
6. Besättningar med rovdjursavvisande stängsel, som trots det har haft dokumenterade angrepp av stora rovdjur.
7. Stora tamdjursbesättningar inom vargrevir, i vilka boskapsvaktande hundar kan vara ett komplement till stängsel. Minst 50 djurenheter.

7. Uppföljning av metoden

Arbetande boskapsvaktande hundar i Sverige bör även fortsättningsvis följas upp. Hundar med djur på fäoddbete bör följas upp mer detaljerat, medan hundar i hägn följs upp på ett enklare vis. Efter ytterligare fem år bör metoden åter ses över, problemen summeras samt riktlinjer revideras och förbättras. Uppföljningen bör ske på nationell nivå för att främja en samlad erfarenhet och en likriktning av uppföljningen.

- Kontakter med fäbodbrukare bör ske minst 1 ggr per betessäsong samt en avrapportering efter betessäsongen
- Avrapportering av hund i hägn kan ske 1 ggr per år via en enkel utvärderingsblankett.

8. Hundars mentalitet och avel i Sverige

Viltskadecenter förespråkar en serie tester som förutsäger hundens reaktion i olika situationer som en boskapsvaktande hund kan ställas inför. Testerna ska fånga upp de egenskaper som kan tänkas påverka funktionen hos en boskapsvaktande hund. Resultatet av testerna är ett viktigt för att utveckla användningen och aveln av boskapsvaktande hundar i Sverige. Testerna utvecklas i samarbete med "Projekt Arbetande hundar" vid SLU. Testerna bör utvärderas och eventuellt revideras när tillräckligt med data har inkommit.

Förutom att brukaren måste ge hunden möjligheten att utvecklas till en god boskapsvaktare är det även mycket viktigt att man så långt det är möjligt väljer en hund som har bra grundförutsättningar för att bli en fungerande boskapsvaktande hund. Testerna som nämns ovan syftar till att på sikt visa vad som är bra förutsättningar hos en hund som ska arbeta som boskapsvaktare.

Eftersom avelsmaterialet för arbetande hundar är tämligen gles i Sverige bör nytt avelsmaterial rekryteras till landet. Det är framförallt inom raserna Maremmano Abruzzese och Pyrenéer som nytt avelsmaterial behöver tillföras. Ambitioner från användare att rekrytera hundar från andra länder bör uppmuntras och underlättas. Varje ny hund som importerats bör dock åtföljas av lämplig dokumentation eller information som visar att hunden ifråga kommer från lämpliga arbetande linjer. Lämpliga importörer kan diskuteras med Viltskadecenter, personal i Projekt *Arbetande hundar* (SLU, Tobias Gustavsson) och Svenska Kennelklubben.

Ingen av de raser som hittills använts i Sverige har visat sig mindre lämpliga. Men eftersom urvalsmaterialet är begränsat inom Sveriges gränser bör även användningen av andra lämpliga boskapsvaktande raser än de som använts hittills främjas. Redovisning av använda raser i Sverige finns under stycket om ”metoder och bakgrundsdata”.

Under de senaste åren har Viltskadecenter tillsammans med personal från *Projekt Arbetande hundar*, i viss mån studerat de boskapsvaktande hundarnas förhållningssätt gentemot främmande människor. Även om inga regelrätta, sedan tidigare etablerade tester genomförts, har hundarna utsatts för några olika testsituationer som kan liknas vid ett så kallat *L-test* (Lämplighetstest). L-testet omfattar ett antal retningsituationer som beskriver delar av hundens personlighet. Testsituationerna har valts ut för att på ett enkelt och tydligt sätt beskriva hundens beteende i situationer som hunden kan tänkas ställas inför i sin vardag. Tonvikten har lagts vid att beskriva hundens beteende vid möten med främmande människor. Resultaten visar att det finns egenskaper som behöver förbättras. Framförallt visar ca en tredjedel av de 30 hundar som testats, tydliga tendenser till social rädsla och osäkerhet. Social rädsla är till stor del genetiskt betingad och leder inte sällan till andra typer av problem, t ex aggressionsproblem. För att undvika detta krävs en planerad avel, särskilt med tanke på att populationerna av de boskapsvaktande raserna i Sverige är små.

9. Framtida forskning och utveckling

Med utgångspunkt i hur boskapsvaktande hundar används i Sverige idag ser inte Viltskadecenter något behov av vidare utvecklingsprojekt. En viss övervakning beträffande avel, som nämnts ovan, bör emellertid ske.

Viltskadecenter har dock vid ett par tillfällen fått frågan om boskapsvaktande hundar även kan användas som en akut skadeförebyggande åtgärd. Förslag har framförts om att en boskapshund omgående efter ett angrepp av rovdjur i en tamdjursbesättning, skulle kunna sättas in i besättningen under en begränsad tid (någon eller några veckor). Detta för att förhindra upprepade angrepp i samma besättning.

Akuta åtgärder är generellt mer kostnadseffektiva och kan riktas till riskområden varför Viltskadecenter gör bedömningen att speciellt tränade vakthundar kan vara värt att prova som en akut åtgärd både till fåbodbesättningar och hägnade besättningar. Vi anser dock att hundar måste tränas *specifikt* för detta ändamål. Boskapsvaktande hundar som redan är etablerade i en särskild besättning kan inte flyttas till nya besättningar och områden och förväntas fungera omedelbart efter ankomst i en ny besättning.

10. Information och utbildning till tamdjursägare och nyblivna boskapshundägare

- Ett årligen återkommande informations/utbildningstillfälle bör erbjudas de tamdjursägare som funderar på att skaffa en boskapsvaktande hund eller nyligen har införskaffat en.

De tamdjursägare som införskaffar boskapsvaktande hundar behöver lättillgänglig och bra information om hundens första år, då den ska tränas och formas i sin roll som boskapsvaktare. Hunden ska arbeta självständigt i en miljö där den även ska fungera med människor. För att förhindra att problem uppstår förses brukarna lämpligen med relevant kunskap redan innan problem riskerar att uppstå. Hundägaren bör även förstå vad hunden kan förväntas kunna och vilka krav som kan respektive inte kan ställas på hunden.

11. Information till myndigheter och allmänhet

- Myndigheter som av olika orsaker involveras i användningen av boskapsvaktande hundar bör erbjudas årligen återkommande informations/utbildningstillfällen.
- Information till allmänheten sker däremot lämpligast via en instruktiv webbplats.

Myndigheter, främst Polisen och Länsstyrelsen kommer vid olika tillfällen att komma i kontakt med användare av boskapsvaktande hundar eller andra människor som på något sätt berörs av hundanvändningen. Länsstyrelsen är dessutom ansvarig för djurskyddet i Sverige varför de även kan komma i kontakt med den boskapsvaktande hunden. Dessa myndigheter bör därför erbjudas information om metoden så som hur metoden fungerar, vilka förutsättningar som krävs samt riktlinjer för problemlösning. Även andra myndigheter/instanser kan beröras. Allmänheten har under de senaste åren visat intresse för boskapsvaktande hundar och har som regel många frågor om hur det fungerar, men även om vilka lagar och regler som finns. Utöver information till användare och myndigheter bör det även finnas allmän information till allmänheten. Informationen bör redovisa hur metoden fungerar och vilka lagar, regler eller andra regelverk som reglerar användningen.

Förslag på informationsmaterial

Mer informationsmaterial behöver publiceras på svenska. Viltskadecenter förslår följande:

- Allmän information om metoden med boskapsvaktande hundar (riktad till andra än brukare).
- Detaljerad handledning med inriktning på hundens uppfostring/träning det första året
- Handledning till myndigheter
- Sammanfattning av den kunskap som brukarna i Sverige samlat under utvärderingsperioden.
- Löpande uppdatering om metoden, regler och boskapsvaktande hundar i Sverige bör samlas på en webbplats.

12. Instans för tilldelning av dispenser

Från och med att boskapsvaktande hundar började användas i Sverige har Viltskadecenter delat ut dispenser på Naturvårdsverkets uppdrag. Från och med 2010 är det länsstyrelserna som har ansvar för att hantera dispenser för boskapsvaktande hundar. Det kan ske genom att länsstyrelsen ger dispens direkt till berörd brukare eller genom att länsstyrelsen medger Viltskadecenter att dela ut dispenser.

Vi rekommenderar att Viltskadecenter även i fortsättningen hanterar dispenser till boskapsvaktande hundar genom att Viltskadecenter får ett generellt tillstånd från länsstyrelserna att göra detta. Vi förslår att Viltskadecenter även i framtiden har ett nationellt koordineringsansvar för användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige (läs mer under punkt 13). En länsstyrelse kan ändå välja att själva direkt dela ut dispenser till brukare, oavsett bör dispensstilldelning ske enligt rekommendationer i föreliggande rapport.

Vi rekommenderar att dispensstilldelning och problemhantering sker enligt de riktlinjer och kriterier som presenterats i denna rapport, oavsett vilken myndighet som är ansvarig för dispensförfarandet.

13. Koordinering av användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige- Problemlösning, rådgivning, information och uppföljning

Viltskadecenter har under utvärderingsperioden samlat erfarenhet och kunskap om metoden att använda boskapsvaktande hundar i Sverige. Vi ser det därför som lämpligt att Viltskadecenter även fortsättningsvis är den instans som ansvarar för kunskapsinsamling och uppföljning av metoden, dokumentation och hantering av problem, rådgivning till användare, samt framtagande av lämplig information till olika berörda parter.

Rådgivning kan ske efter samråd med personal från Projekt Arbetande hundar vid SLU. Även användare med år av praktisk erfarenhet är en bra källa till information.

Förslag till ansvarsområden för Viltskadecenter 2011-2015:

Årligen återkommande information till myndigheter

- Nationellt koordineringsansvar
- Årligen återkommande utbildningstillfälle för användare av metoden (nybörjare)
- Årligen eller vartannat år återkommande träff med användare av boskapsvaktande hundar för att diskutera olika frågeställningar som uppkommer i samband med användning och utveckling av metoden. Även sådana ämnen som avel kan avhandlas på sådana möten. På dessa möten bör användare av hundar, Länsstyrelserna samt Kennelklubben delta
- Bedömning av problem och dokumentation av problem. I samråd med projekt arbetande hundar vid SLU.
- Rekommendation om indragna dispenser i samråd med dispensgivande instans.
- Kunskapsinsamling från användare i Sverige, samt förmedling av kunskapen i lämpligt informationsmaterial.

- Rådgivning till brukare i problemsituationer
- Ta fram informationsmaterial
- Driva en webbplats med information om metoden.
- Uppföljning av användningen av boskapsvaktande hundar
- Tillsammans med projekt arbetande hundar vid SLU kontrollera de vuxna hundarnas mentalitet.
- Utforma ett lämpligt test för kontroll av mentaliteten i samarbete med projekt arbetande hundar, SLU.
- Upprättande av riktlinjer för problemlösning och revidering av riktlinjer för problemlösning. I samarbete projekt arbetande hundar vid SLU.

Övriga rekommendationer

Klargöranden vid användning av boskapsvaktande hundar

Tolkning av lagar och regler som berör verksamheten med boskapsvaktande hundar i Sverige har diskuterats vid flera tillfällen under åren. Vissa frågor kräver klargöranden från ansvarig myndighet för att såväl boskapshundägare som andra som berörs av hundarna ska veta vad som gäller. Nedan redovisas frågor med svar från Naturvårdsverket.

1. Blir hundägaren ersättningsskyldig om en boskapsvaktande hund dödar eller dödligt sårar ett fredat rovdjur?

Svar: Det framgår av 19 § Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150) att en hundägare har ett strikt ansvar för skador orsakade av hunden. Enligt förarbetena (prop. 2006/2007:126) är bestämmelsen om strikt ansvar intagen i lagen för att betona ägarens ansvar och för att det ska bli lättare för den skadelidande att få sin rätt utan att behöva gå till domstol. Staten (representerad av Naturvårdsverket som ansvarig sektorsmyndighet) har tidigare betraktats som skadelidande när vissa djur fällts illegalt och vid sådana tillfällen krävt ersättning av den som fällts för jakten. Frågan om ersättning har dock inte varit aktuell sedan 1990-talet och då endast i fall där det rört sig om konstaterad illegal jakt och någon fällts för brottet. Praxis idag är att ersättning inte yrkas.

2. Vad har användaren av boskapsvaktande hundar för rättigheter när det gäller allemansrätten? På vems villkor gäller allemansrätten i en beteshage där brukaren bedriver verksamhet med djurhållning?

Svar: Att allemansrätten finns uttryckt i 2 kap. 18 § Regeringsformen och 7 kap. 1 § Miljöbalken. Allmänheten kan röra sig fritt på betesmark och en markägare kan inte spärra av sådan mark eller hindra allmänheten från att beträda marken. Markägaren har rätt att hålla djur som eventuellt kan hindra människor från att gå in i en hage. Är djur i en hage av sällsynt aggressivt slag ankommer det dock på markägaren, utifrån ett skadeståndsrättsligt perspektiv, att hägna in området på lämpligt sätt. (Jordbruksverket har närmare information om de regler som i övrigt styr hållning av tamdjur). Vidare bör markägaren på väl synliga skyltar/anslag informera allmänheten om förhållandena så att ingen av misstag förirrar sig in i en sådan hage. (En sådan skylt får sättas upp utan kommunalt tillstånd då den är behörig enligt 5 § lag (1998:814) med särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning.)

3. Vad händer då en boskapsvaktande hund dödar eller skadar en annan hund som kommer in i det hägn där hunden arbetar?

Svar: Alla hundägare har ett strikt ansvar för skador orsakade av hunden enligt 19 § Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150).

Viltskadecenter är av åsikten (och rekommenderar en förändring) att ägare till en boskapsvaktand hund som dödar eller skadar en hund som anträffas lös i den boskapsvaktande hundens hägn, inte bör bli ersättningsskyldiga för den skada som den boskapsvaktande hunden orsakat på den främmande hunden. Rekommendationen omfattar hundar med djur på fritt skogsbete endast i de fall då det är dokumenterat att den främmande hunden angripit tamdjuren. Samtliga hundägare ska dock alltid vara fullt ansvariga för det hunden gör och för att åtgärda problem som uppstår.

4. Metoder och bakgrundsdata

Under åren 2002-2010 har Viltskadecenter följt upp och utvärderat användningen av boskapsvaktande hundar i Sverige. Hundarna har använts på i huvudsak två olika sätt:

- 1) I hägn med tamdjur, utan herde.
- 2) Med lösgående tamdjur på fåbodbete, utan herde.

Tre av de 36 brukarna som använt hund har haft djur på fåbodbete medan resterande brukare har haft hägnade djurbesättningar. Tamdjursägarna har själva införskaffat hundarna.

Viltskadecenter har delat ut dispens till de hundar som uppfyllt de krav vi ställt för en *boskapsvaktande* hund: Hunden ska tillbringa sin tid tillsammans med djuren den ska vakta. Både brukare som tidigare har haft rovdjursangrepp och brukare som inte haft angrepp har skaffat hundar. Tillstånd har inte delats ut till ”gårdshundar”. Det vill säga då brukaren haft ambitionen att hunden ska dela sin tid mellan gårdsplanen/familjen och tamdjuren.

Viltskadecenter har följt upp alla hundar med tillstånd med hjälp av en individuell utvärderingsblankett som hundägarna har fyllt i flera gånger under utvärderingstiden. Vi har även haft flera telefonkontakter med varje hundägare och ordnat gemensamma träffar på vilka erfarenheter har förmedlats och diskuterats. Vidare har Viltskadecenter genomfört studiebesök hos de flesta hundägarna och hälsat på/observerat majoriteten av hundarna. Viltskadecenter har tillsammans med etologen Tobias Gustavsson även i viss mån studerat de boskapsvaktande hundarnas förhållningssätt gentemot främmande människor. Även om inga regelrätta, sedan tidigare etablerade, tester har genomförts har hundarna utsatts för några olika testsituationer vilka kan liknas vid ett så kallat *L-test* (lämplighetstest). Testet omfattar ett antal retningsituationer som beskriver delar av hundens personlighet. Testsituationerna har valts ut för att på ett enkelt och tydligt sätt beskriva hundens beteende i situationer som hunden kan tänkas ställas inför i sin vardag. Dessa tester är utförda av personal från Projekt Arbetande hundar, SLU (Tobias Gustavsson), tillsammans med en observatör från Viltskadecenter samt i de flesta fall tillsammans med ägaren till hunden (vissa moment).

Utöver detta har särskilda händelser eller konflikter noterats och inkommande åsikter/förslag om boskapsvaktande hundar från berörda personer i hundarnas närhet har noterats.

74 utvärderingsblanketter har skickats in till Viltskadecenter under åren. Svarsfrekvensen har varierat mellan 0 och 100 % för de enskilda hundägarna. Vissa blanketter är ersatta med studiebesök och telefonsamtal samt muntliga redovisningar under träffarna med Viltskadecenter.

Hundarna

Under perioden 2002-2010 har 36 olika brukare fått tillstånd att hålla 76 olika hundindivider (43 tikar och 33 hanar). Tre av brukarna hade hund endast under en kort period, medan sex av dem skaffade hund först under de sista två åren av utvärderingsperioden. Dessa hundar har följaktligen inte hunnit bidra i någon större omfattning till utvärderingen. Av de 76 hundarna har 37 st tagits ur bruk av olika anledningar (bilaga 3). Medelåldern på de hundar som fanns i systemet hösten 2010 var ca 4 år (10 mån – 8 år). Hundarna har framför allt använts till får (29 gårdar) och getter (3 gårdar), men även till enstaka besättningar med nöt (2 gårdar) och alpäckor (3 gårdar).

Det finns ca 30 olika boskapsvaktande hundraser i världen, men i Sverige används endast ett fåtal av dessa (tabell 1).

Tabell 1. Arbetande boskapsvaktande hundar i Sverige fördelade på ras (2002-2010)

Ras	Ursprungsland	Antal i Sverige	%
Maremmano Abruzzese	Italien	49	64
Pyrenéerhund	Frankrike	13	17
Kangalhund	Turkiet	4	5
Kuvaz	Ungern	2	3
Cao da Serra de Estrela	Portugal	1	1
Pyrenéer/Estrela korsning		6	8
Pyrenéer/Maremman Abruzzese korsning		1	1

Hundar som skydd mot rovdjursangrepp

En av de viktigaste frågorna gällande boskapsvaktande hundar är naturligtvis om de minskar förlusterna till stora rovdjur. I Nordamerika visar studier och sammanställningar att boskapsvaktande hundar har en skadereducerande effekt (Coppinger et al 1988; Linhart et al 1979; Green and Woodruff 1983). Studierna är baserade på förluster av får till coyote (prärievarg). Resultaten visar att boskapsvaktande hundar inte tar bort förlusterna till rovdjur helt och hållet, men att de reducerar dem. De visar även att hundarna inte var effektiva i besättningar där fåren betar utspritt över stora ytor. Det är dock inte självklart att jämföra de amerikanska studiernas resultat i siffror med svenska förhållanden, eftersom flera av de amerikanska brukarna har eller har haft årliga förluster till rovdjur som är långt mer omfattande än de flesta brukare med förluster i Sverige. I Sverige har de flesta besättningar som utsätts för rovdjursangrepp enstaka angrepp av antingen varg, björn eller lodjur. Det är få som har återkommande angrepp varje säsong.

I Norge, där boskapsvaktande hundar används i begränsad omfattning, har metoden signifikant reducerat förlusterna till tamdjur (Nilsen et al 2003). Fårhållningen i Norge bedrivs framförallt på *utmarksbete*, det vill säga djuren släpps på skogen under sommaren. Totalt uppgår förlusterna av får till stora rovdjur i Norge till ca 30 000 årligen, jämfört med mellan 300-500 i Sverige. I Norge används hundarna på alla de tre sätt som beskrevs under rubriken "Boskapsvaktande hund som förebyggande åtgärd" samt på ett fjärde, där hunden går på patrulleringsrundor tillsammans med en herde eller hundförare. Utvärderingar av metoderna visar att den sistnämnda metoden signifikant reducerar förlusterna av lösgående får till rovdjur. De övriga tre metoderna kan inte beräknas var för sig på grund av för lite data, men slås de ihop pekar resultatet även här på en skadereducerande effekt.

Dataunderlaget i Sverige är för litet för att vi statistiskt ska kunna utvärdera boskapsvaktande hundars effektivitet som skadeförebyggande åtgärd under den gångna perioden. Fler än hälften av de brukare som skaffat hund har varken haft angrepp av stora rovdjur före eller efter införskaffandet av hunden/hundarna. I materialet finns dock brukare som haft angrepp av stora rovdjur innan införskaffandet av hunden, men inte efter hundens ankomst. Av tre fåbodbrukare som haft boskapsvaktande hundar har två haft angrepp av stora rovdjur även efter införskaffandet av hunden. Sex brukare med tamdjur i hägn hade haft angrepp av rovdjur innan den boskapsvaktande hundens ankomst till gården, men inte efter. En brukare har haft angrepp både före och efter hundens ankomst till gården, men angreppen har inte skett i det hägn där hunden befunnit sig, utan i andra hägn på andra delar av besättningen. Eftersom det inte varit möjligt att utvärdera metodens effektivitet är det heller inte möjligt att utvärdera metodens kostnadseffektivitet.

Brukarnas oro för angrepp från rovdjur

Då vi frågade hundägarna om deras oro för rovdjursangrepp minskat i och med att de skaffat en boskapsvaktande hund svarade 14 st "stämmer helt", 9 st svarade "stämmer ganska bra" och 3 st "stämmer lite". I Finland, där man använder hundar på liknande sätt som i Sverige, har brukarna också beskrivit att känslan av personlig trygghet har ökat (Ostavel et al 2009).

Arbetsinsats och driftskostnad för hundarna

Arbetsinsatsen för en hund varierar i omfattning och brukarna har uppgett stora skillnader i den tid de lägger på hunden. Generellt har de flesta lagt mer tid under hundens första år. Det har också varit tidskrävande att försöka komma tillrätta med problem, under perioder då

brukare haft olika slags problem med hundarna, ibland så mycket som 1 timme per dag. 21 brukare har uppgivit att de lagt mellan en knapp timme/vecka till en timme /dag, se tabell 2.

Tabell 2. Tid som brukarna har redovisat att de lägger på hunden/hundarna.

Tidsåtgång	Antal brukare
1 timme/vecka	4
2-6 timmar/vecka	5
Mellan 2-7 timmar/vecka	5
1 timme/dag	7

Driftskostnaden för en frisk hund varierar enligt de svenska brukarna mellan 3 500 kr och 10 000 kr per år (inklusive försäkring). 2005-2010 är den uppgivna genomsnittliga kostnaden 7000 kr per år. Inköpspriset för en valp har legat mellan 10 000 kr och 12 000 kr under hela perioden, om valpen införskaffas inom Sveriges gränser. Länsstyrelsen har lämnat bidrag till inköp av de flesta hundarna, medan brukarna själva stått för de löpande utgifterna för hunden.

På frågan om driftskostnaden för hunden per månad i förhållande till det arbete hunden utför samt till minskningen av oro för rovdjursangrepp, svarade 9 av 14 brukare att kostnaden är lagom. Det råder dock delade uppfattningar om huruvida hunden lönar sig rent ekonomiskt. Om andra aspekter av hundens närvaro i hagen tas i beaktande (som t ex minskade förluster av lamm till både räv och korp) så kommer hunden möjligen att betala sig för flera av brukarna.

I Norge har brukarna uppgett att höga kostnader för hundarna är en nackdel med metoden, medan brukarna i Finland inte betraktar kostnaden som ett problem (Hansen 2005, Ostavel et al 2009).

Den sammanlagda kostnaden för en boskapsvaktande hund (inköpspris + driftskostnader under 10 år) hamnar på i genomsnitt 70 000 kr. Då har vi räknat på en driftskostnad på 3500 kr -10 000/år. I denna summa ingår inte arbetstid.

Brukarnas synpunkter på metoden

13 brukare av 16 som svarat, skulle rekommendera andra att använda sig av boskapsvaktande hund som en skadeförebyggande åtgärd mot stora rovdjur. En är tveksam och två vet inte.

Enstaka brukare uppger att det är svårt att förlika sig med faktumet att hundägaransvar och ersättningsskyldighet gäller även för de boskapsvaktande hundarna i alla situationer. Svårast att acceptera är att brukaren kan bli ersättningsskyldig om dennes boskapsvaktande hund

skadar en annan hund som angriper fåren som boskapshunden ska vakta, trots att den boskapsvaktande hunden i dessa fall får anses sköta sitt arbete.

Andra effekter av hundens närvaro bland djuren som har framförts från brukarna är:

- Färre försvunna lamm till korp och till räv.
- Färre okända lösspringande hundar i hagen/på gården.
- Färre okända människor i hagen.
- Färre älgar eller rådjur som river ned stängsel.

Klagomål på hundarna

19 av de 36 brukarna har någon gång fått direkta eller indirekta klagomål på hundarna från grannar eller andra i omgivningen. Frekvensen av klagomål har varierat mellan enstaka klagomål under hundens första år på gården till klagomål som återkommit år efter år. De vanligaste klagomålen är att hunden skäller störande på nätterna och att hunden springer längsmed stängslet och skäller när människor passerar på olika sätt, t ex människor med hundar, cyklister, joggare eller promenerare. Många brukare nämner att hundarna efter de första åren lär sig känna igen vissa "ekipage", vilket medför att de slutar med sådana beteenden. Det gäller emellertid inte alla hundar och inte heller alla slags förbipasserande ekipage. En del brukare berättar att hundarna reagerar kraftigare på vissa ekipage, t ex cyklister eller joggare eller särskilda hundar.

Andra klagomål har gällt hundar som rymmer från hagen/besättningen (5 st), att en boskapsvaktande hund hoppar över stängslet när folk passerar förbi (enstaka fall), Även själva hundhållningen (att hunden måste bo ute tillsammans med djuren) samt att hunden arbetar utan uppsikt. Flera av brukarna har nämnt att de måste förklara för många människor eller myndigheter hur en boskapsvaktande hund fungerar och att det är en förutsättning att hundarna bor med djuren för att metoden ska fungera.

Skador orsakade av hundarna

Viltskadecenter har inte kännedom om några fall där någon av de boskapsvaktande hundarna har bitit eller nafsat efter en människa i det hägn där hunden arbetar. Ett fall har noterats då en hund bitit/nafsat efter en förbipasserande människa. Vid tillfället befanns sig hunden utanför hagen och personen passerade förbi på vägen.

I två hägnade besättningar och i två fäbodbesättningar har hunden eller hundarna bitit och skadat främmande hundar. På en av gårdarna med hägnade besättningar kom en främmande hund in i hagen med de boskapsvaktande hundarna (2 st), vilka angrep och svårt skadade den främmande hunden. Vid en annan gård hoppade den boskapsvaktande hunden ut när en person med hund passerade förbi hagen och bet hunden. Vid en fäbod bet de boskapsvaktande hundarna under en period tre olika hundar som passerade eller besökte fäboden. Hundarna hade, under tre tidigare säsonger, aldrig bitit någon annan hund. Vid en annan fäbod rymde hundarna och den ena hunden bet och skadade en annan hund under tiden de var borta från tamdjuren/fäboden.

Ingen ökad lammdödlighet eller ökad frekvens av kastningar av foster rapporteras från någon brukare.

Konflikter

I Sverige har 7 av de 19 brukarna med klagomål haft någon form av konflikt med grannar eller andra i omgivningen. Med konflikt avser vi här en situation där parterna inte kunnat lösa ett problem som uppstått eller då ena parten upplever att problemet inte är löst.

I sex av besättningarna har konflikten varit av sådan karaktär att polisen blivit inblandad, antingen genom att hundägaren själv har anmält skador (två fall) som en annan person gjort på hans/hennes egendom eller genom att grannar eller andra i omgivningen har polisanmält brukaren för att hundens beteende inte ansetts acceptabelt. I en besättning har även kommunen kontaktats av en part. 3 av de 7 brukarna som varit inblandade i konflikter har valt att inte längre använda sig av boskapsvaktande hundar.

I 3 av de 7 besättningarna har konflikterna inte börjat med hundarna, utan funnits där redan innan. I resterande gårdar är det oklart. Viltskadecenter har tagit emot enstaka samtal där klagomålen på en brukare inte gällt enbart hunden. Vid de samtalen har rapportören även klagat på andra faktorer kring tamdjurshållningen, t ex att det är stökigt på gården, att stängslen inte sköts ordentligt, att besättningen inte vårdas på ett korrekt sätt, att brukaren inte är kapabel att driva gården eller att hundarna är magra. I förekommande fall har parterna inte haft någon direkt kommunikation och Viltskadecenter har uppfattat det som att det inte varit den boskapsvaktande hunden som egentligen varit källan till konflikt.

I Finland rapporterar inte brukarna några direkta problem eller konflikter med omgivningen beträffande boskapsvaktande hundar som används på ett liknande sätt som i Sverige. Från Norge däremot rapporteras att konflikter med grannar förekommer.

5. Referenser

Coppinger, R., Coppinger, L., Langeloh, G., Gettler, L., & Lorenz, J., 1988. A decade use of livestock guarding dogs. *Vertebrate Pest Conference Proceedings collection*, 1988. Univ. of Calif., Davis. 13:209-214, 1988.

Coppinger, R., Lorenz, J., Glendinning, J. & Pinardi, P. 1983. Attentiveness of Guarding Dogs for Reducing Predation on Domestic Sheep. *Journal of Rangeland Management*. 36(3),

Green, J.S & Woodruff, R. A. 1983a. The use of Eurasian dogs to protect sheep from predators in North America: a summary of research at the U.S. Sheep Experiment Station. In *Proceedings of First Eastern Wildlife Damage Control Conference* pp 119-124. Cornell University, Ithaca, N.Y.

Hansen, I. 2005. Use of livestock guarding dogs in Norway - a review of the effectiveness of different methods. *Carnivore Damage Prevention News*, 8, 02-08.

Linhart, S.B, Sterner, R.T., Carrigan, T.C & Henne, D.R. 1979. Komondor guard dogs reduce sheep losses to coyotes; a preliminary evaluation. *J. Range.Manage.*, 32, 238-241.

Nilsen, P.A., Hansen, I. & Christiansen, F. 2003. Tillpasset bruk av vokterhund-erfaringer fra enkeltbesetninger 2000-2002. *Grønn kunnskap Vol. 7 Nr.6 - 2003*. Planteforsk.

Ostavel, T., Vouri, K.A., Sims, D.E., Valros, A., Vainio, O. and Saloniemi, H. 2009. The first experience of livestock guarding dogs preventing large carnivore damages in Finland. *Estonian Journal of Ecology*, 2009, 58, 3, 216-224.

Viltskadestatistik 2009, Statistik och prognoser från Viltskadecenter 2010-1

Tamdjur och rovdjur- går det ihop, Viltskadecenter 2010

6. Bilagor

Bilaga 1. Villkor för användning av boskapsvaktande hundar

De som ansöker om dispens att få använda boskapsvaktande hundar bör få ta del av några enkla villkor för hundhållningen och därefter försäkra att de har läst och accepterar dessa samt riktlinjerna för problemlösning (bilaga 2).

Förslag till villkor för användning av boskapsvaktande hundar

- Trots dispens och eventuellt bidrag från Länsstyrelsen till inköp av hunden är det hundägaren som har det fulla ansvaret för hunden. Det är även hundägaren som är ersättningsskyldig för skador som hunden eventuellt orsakar.
- Hunden ska användas som en boskapsvaktande hund, vilket innebär att den ska tillbringa sin tid tillsammans med djuren den ska vakta. Vintertid kan hunden periodvis vara borta från djuren om situationen så kräver.
- Varje hund får en individuell dispens.
- Erhållen dispens omfattar en enkel återrapportering en gång/år från brukaren till dispensgivande instans eller annan instans enligt överenskommelse.
- Dispensen fortlöper automatiskt under förutsättning att återrapportering om hunden sker enligt överenskommelse. Dispensen förnyas *inte* om återrapportering enligt överenskommelse *inte* sker.
- Dispensen kan dras in om problem inte åtgärdas – se riktlinjer för problemlösning.
- Hundägaren måste vidta åtgärder för att lösa eventuella problem med hundhållningen som medför oacceptabla olägenheter för omgivningen.
- Hundens mentala status kommer att testas och resultatet kommer att vara offentligt.
- Brukaren ska ha läst och accepterat dessa villkor samt ska ha läst och accepterat riktlinjer för problemlösning.
-

Bilaga 2. Förslag till handlingsordning och riktlinjer för problemlösning

Om problem uppstår och/eller om klagomål framförs på arbetande hund bör följande handlingsordning tillämpas:

1. Kommunikation med hundägaren (i de fall det är någon annan som anmält problemet).
2. Bedömning av problemets karaktär (se vidare under förslag till riktlinjer nedan).
3. Beslut om dispensen ska dras in helt eller tillfälligt (beroende på problem).
4. Dokumentation av problemets omfattning (t ex GPS -halsband på hund).
5. Åtgärdande av problemet (om det bedöms möjligt).
6. Beslut om fortsatt dispens eller permanent indragen dispens.
7. Information till berörda myndigheter.

Förslag till riktlinjer för problemlösning i olika situationer

Hundar som misstänks orsaka problem i omgivningen bör under perioden för dokumentation samt under perioden för åtgärder vara försedd med någon form av märkning, förslagsvis ett halsband. En märkning medför att observationer som görs av hunden kan knytas till rätt individ och man undviker att den förväxlas med andra lösspringande hundar.

Hundar i hagar och hägn

1. Hunden har hoppat ut ur hagen och bitit eller nafsar mot människor/hundar
Dispensen dras in tills vidare. Viltskadecenter testar därefter hunden omgående för att bedöma problemets omfattning, om problemet går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent.
2. Hunden har bitit eller nafsar mot människor som passerat igenom hagen
Dispensen dras in tills vidare. Viltskadecenter testar därefter hunden omgående för att bedöma problemets omfattning, om det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent.
3. Hunden har bitit en människa genom stängslet
Dispensen dras in tills vidare. Viltskadecenter testar därefter hunden omgående för att bedöma problemets omfattning, om det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent.
4. Hundar som hoppar ut ur hagen när en annan hund passerar tillsammans med människa

Sådana händelser definieras som problem då de inträffat vid minst tre tillfällen per säsong, beroende på hundens beteende. Därefter bör brukare och Viltskadecenter diskutera problemets omfattning för att bedöma om det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent. Hunden kan vid behov förses med en GPS-sändare för att dokumentera omfattning av problemet. Om den boskapsvaktande hunden uppträder aggressivt mot passerande hundar eller människor bör tillståndet omedelbart dras in till vidare. Viltskadecenter testar därefter hunden omgående för att bedöma problemets omfattning, om det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent. Utifrån problemets omfattning bedöms huruvida det går att åtgärda eller om tillståndet ska dras in permanent.

5. Hunden har lämnat hagen med tamdjur och uppehållit sig utanför hagen och gårdsplanen. tre rapporterade tillfällen förser Viltskadecenter hunden med GPS-sändare under minst två veckor för att dokumentera problemets omfattning. Resultatet från sändarna utgör underlag för en bedömning av huruvida problemet går att åtgärda eller om hundens dispens ska dras in permanent. Viltskadecenter kan på begäran delta i diskussioner med grannar eller andra som upplevt problem.

6. Hunden har hoppat ut ur hagen och jagat vilt (andra arter än rovdjur)
Efter tre rapporterade tillfällen förser Viltskadecenter hunden med GPS-sändare under minst två veckor för att dokumentera problemets omfattning. Resultatet från sändarna utgör underlag för en bedömning av huruvida problemet går att åtgärda eller om hundens dispens ska dras in. Viltskadecenter kan på begäran delta i diskussioner med grannar eller andra som upplevt problem.

7. Hunden har angripit en annan hund som kommit in i hagen
Dispensen dras inte in. Viltskadecenter deltar på begäran vid informationsmöte för närboende. I de fall polisanmälan görs mot ägaren av den boskapsvaktande hunden bör polisen kontakta Viltskadecenter i ett tidigt skede för att få information om den boskapsvaktande hundens funktion och särskilda dispens.

Hundar med djur på fritt fäbod bete

8. Hunden har bitit människa –
Dispensen dras in tills vidare. Viltskadecenter testar därefter hunden omgående för att bedöma problemets omfattning och om huruvida det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent.

9. Hunden har bitit hund på fåbodvallen

Viltskadecenter testar hunden omgående för att bedöma problemets omfattning och om huruvida det går att åtgärda eller om dispensen ska dras in permanent.

10. Hunden har angripit en hund/hundar längre bort än 50 m från tamdjuren

Efter två rapporterade tillfällen förser Viltskadecenter hundarna med GPS-halsband för att dokumentera hur hundarna rör sig i förhållande till flocken, om det är oklart sedan tidigare. Viltskadecenter genomför även tester av den boskapsvaktande hunden för att bedöma problemets omfattning. Resultaten från testerna och GPS-dokumentationen utgör grund för Viltskadecenter att bedöma huruvida problemet går att åtgärda eller om hundens dispens ska dras in.

11. Hunden har lämnat tamdjursflocken för att jaga vilt (andra arter än rovdjur)

Efter tre rapporterade tillfällen förser Viltskadecenter hunden samt minst ett djur ur tamdjursflocken med GPS-sändare under minst två veckor för att dokumentera problemets omfattning. Resultatet från sändarna utgör underlag för en bedömning av huruvida problemet går att åtgärda eller om hundens dispens ska dras in. Viltskadecenter kan på begäran delta i diskussioner med grannar eller andra som upplevt problemet.

12. Hunden har lämnat tamdjuren och gått egna rundor i skogen

Efter tre rapporterade tillfällen förser Viltskadecenter hunden med GPS sändare under minst två veckor för att dokumentera problemets omfattning. Resultatet från sändarna utgör underlag för en bedömning av huruvida problemet går att åtgärda eller om hundens dispens ska dras in. Viltskadecenter kan på begäran delta i diskussioner med grannar eller andra som upplevt problem.

Övriga situationer

13. Hunden springer längs staketets insida och skäller

Dispensen dras inte in. Om hundägaren upplever att beteendet går ut över hundens funktion som boskapsvaktare, t ex genom att den inte uppehåller sig med djuren den ska vakta, bör Viltskadecenter rådfrågas. Hundägaren bör även ha noga uppsikt över hunden ifråga så att beteendet inte ökar i omfattning, t ex i form av att hunden börjar hoppa ut ur hagen. Beteendet är vanligt bland de boskapsvaktande hundarna. Informationsskyltar om den boskapsvaktande hunden/hundarna bör finnas väl synliga på stängslet!

14. Hunden skäller på människor som passerar flocken i skogen

Dispensen dras inte in.

15. Hunden skäller nattetid

Dispensen dras inte in. Beteendet bör tas i beaktande redan vid införskaffandet av hunden.

Boskapsvaktande hundar *bör* skälla när något som de inte känner igen närmar sig hägnet eller djuren. Skallet är en del av hundens närvaro i flocken och hägnet och en del i den avskräckande effekt som hunden ska ha mot rovdjur. Under dygnets mörka timmar skäller hundarna relativt ofta även på ljud.

Riktlinjerna ovan kan även användas av andra myndighetspersoner som kommer i kontakt med boskapsvaktande hundar, t ex Polisen och Länsstyrelsens djurskyddsinspektörer.

Bilaga 3. Arbetande boskapsvaktande hundar i Sverige 2002-2010, tabell

Kön	Ras	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Orsak ur system
Tik=1											
Hane=0											
0	Pyreneér										Lantbruket upphört
1	Kangalhund										Ej fungerande hund
1	Maremmano A.										Hund avliden
0	Maremmano A.										Ej intresserad av djuren
0	Maremmano A.										Hund avliden, trafik?
0	Kuvaz										Ej intresserad av djuren
1	Maremmano A.										
1	Kuvaz										
0	Maremmano A.										
0	Maremmano A.										
0	Maremmano A.										Hund avliden
1	Pyreneér										Lantbruk upphört
0	Pyreneér										Dåliga höfter, avlivad
1	Pyreneér										
0	Maremmano A.										Lantbruk upphört
1	Maremmano A.										Hund avliden
1	Pyreneér										
1	Maremmano A.										Ej fungerande hud
0	Pyreneér										
1	Pyreneér										
1	Pyreneér										Ej fungerande hund.
0	Maremmano A.										
1	Pyreneér										Sjukdom
0	Pyreneér										
1	Maremmano A.										
1	Maremmano A.										
0	Estrela										Hund avliden
0	Maremmano A.										Till avel
0	Maremmano A.										
1	Pyreneér/Estrela										
1	Pyreneér/Estrela										Hund försvann spårlöst
0	Pyreneér/Estrela										Dålig attityd till fåren
0	Maremmano A.										
1	Maremmano A.										?
1	Pyreneér/Estrela										
1	Pyreneér/Estrela										Konflikt med omgivning
1	Pyreneér										
1	Pyreneér										
1	Maremmano A.										
1	Kangalhund										Hund gammal/Lantbruk nedskuret
0	Maremmano A.										
1	Maremmano A.										Hund död
0	Pyreneér/Estrela										Konflikt med omgivning
1	Maremmano A.										?
0	Maremmano A.										Saknade intresse för fåren
1	Maremmano A.										
1	Maremmano A.										Lantbruk upphört
1	Maremmano A.										

1	Maremmano A.			?	
0	Maremmano Abruzzese				Får
1	Pyrenéer				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano A.				Får
1	Kangal				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
1	Pyrenéer/Estrela				Får
0	Maremmano Abruzzese			Misstänks ha skadat får	Får
0	Maremmano Abruzzese			Konflikt/ej väl fungerande hund	Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese			Konflikt med omgivning	Får
0	Maremmano Abruzzese			Ej intresserad av djuren	Får
1	Maremmano Abruzzese			Lantbruk upphört	Får
1	Maremmano Abruzzese			?	Får
0	Maremmano Abruzzese			Lantbruket upphört	Får
1	Maremmano Abruzzese			Lantbruket upphört	Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese			Lantbruk nedskuret	Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese			Lantbruk nedskuret	Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
0	Maremmano Abruzzese				Får
1	Maremmano Abruzzese				Får
1	Kangal				Får

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.

Viltskadecenter, Grimsö Forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan

www.viltskadecenter.se

ISBN 978-91-86331-20-7